

45
DISPUTATIO PUBLICA
De
CONVERSIONE HO-
MINIS AD DEUM,

*De cuius thesibus, adjuvante Spiritus Sancti
gratiâ, in inclyta Academia VVIT-
TEBERGENSI,*
SUB PRÆSIDIO

FRIDERICI BALDUINI,
S. Theol. Doctoris, ac Professoris, Pastro-
ris ibidem & Superintendentis,
*Pro Licentiâ consequendi gradum Doctoratus,
Respondebit*

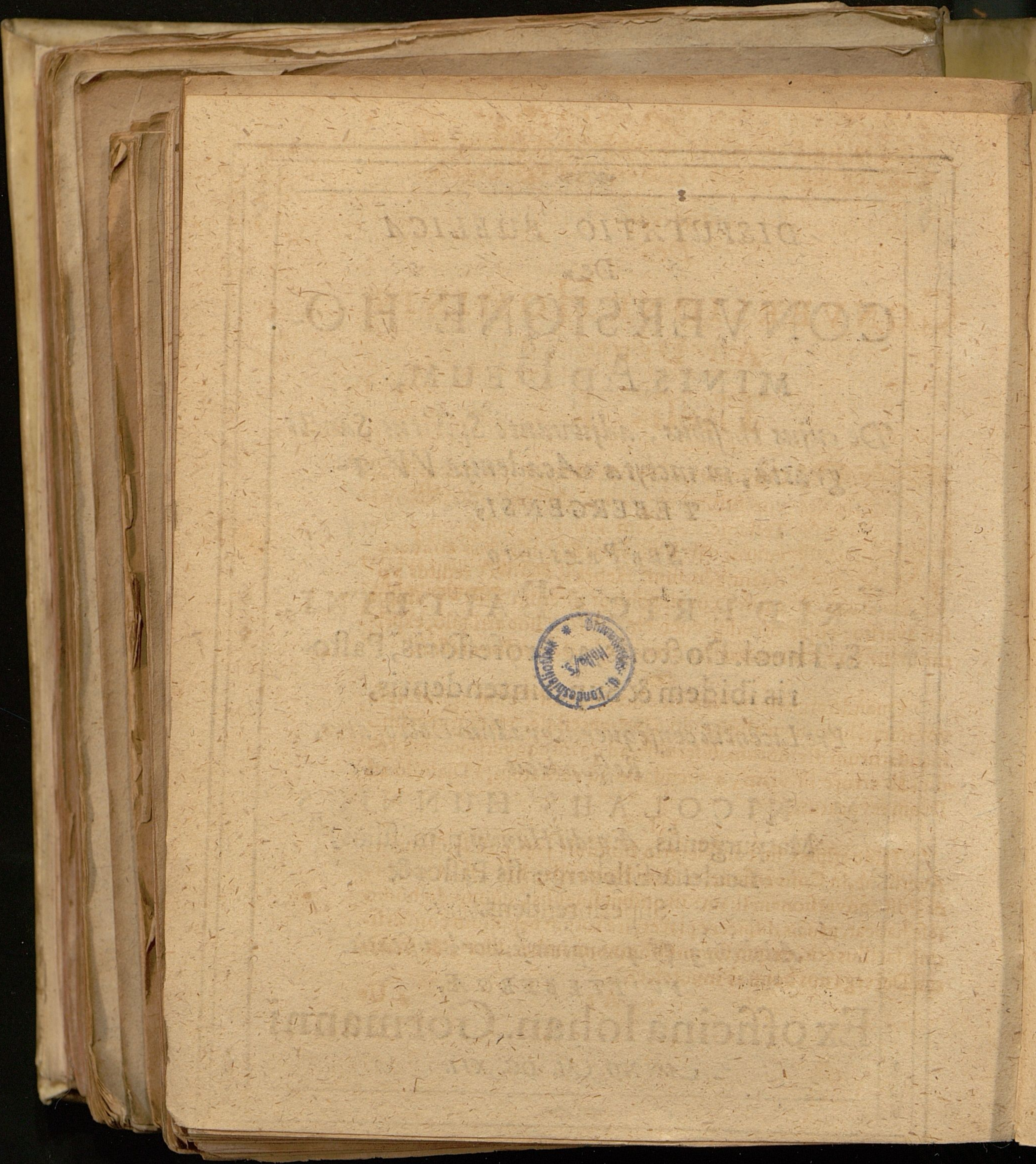
M. NICOLAUS HUNNIUS
Marpurgensis, *Ægidii Hunnii p. m. filius,*
Ecclesiæ Eilebergensis Pastor &
Superintendens.

Ad diem 3. & 4. Septemb. horis usitatis.

VVITTEBERGÆ,

Ex officina Iohan. Gormanni

ANNO M. DC. XII.

Σὺ Θεῷ.

De

CONVERSIONE HOMINIS AD DEUM.

Thesis I.

Conversionis, *Ἐπιστροφῆς*, prout hinc accipitur, vox Biblica est, & vix alibi reperitur in Novo Testamento, quam *Actor. 15, 3.* ubi Apostoli dicuntur narrasse *Ἐπιστροφῆς τῶν ἐθνῶν* conversionem gentium. Hebræis *השׁוּבָה* reditus vocatur, cui opponitur alterum *מְשׁוּבָה* abitus seu averfio: cujus utriusq; vocis emphasis in hoc articulo, exprimitur *Ier. 3, 22. Convertimini filii averfi, & sanabo averfiones vestras.*

II.

Quando ergo de conversione hominis ad Deum agitur, ipsa vox notat, hominem aliquando à Deo recessisse, viamq; regiam mandatorum divinatorum deseruisse, ad quam conversione sua redit; ab errore in viam, à mendacio ad veritatem, à Diabolo ad Deum revocatus,

III.

Hinc triplex fit consideratio hominis jam post lapsum; in Averfione, in Conversione, in statu Novitatis; hoc est, Ante, In, & Post conversionem suam: in quibus singulis, quomodo homo sese habeat, paucis dispicere placet, ita totum negotium conversionis facilius erit, ex quo summa hominum imbecillitas, & maxima Dei erga nos bonitas innotescer.

A 2

4. Ut

CAP. I.
Consideratio
hominis Ante
conversionem.

Thesis sana do-
ctrina in hoc
Capite.

IV.
Ut igitur ab eo, quod omnium primum est, fiat initium, *Ante conversionem* in homine mera est à Deo aversio, quæ horribilem omnium virium corruptionem; in humanis imbecillitatem; in divinis impotentiam; quin & rebellionem adversus Deum & mandata ejus, & hinc subsequentem maledictionem infert, nisi subsequatur reditus ad Deum.

V.
Quæ tristissima hominis nondum conversi conditio ut ex-
stè cognoscatur, distinctè considerandum est, quid ei & conce-
datur & negetur. Certum enim est, ante lapsum negata homini
fuisse omnia, quæ naturam destruunt; concessa itidem omnia, quæ
in hominem summè perfectum cadere possunt: jam verò destru-
ctâ integritate primæ vâ per lapsum, quæ naturâ noxia & Deo ad-
versa sunt, summo, proh dolor, in gradu reperiuntur; quæ verò
salutaria; vel languida, vel planè nulla sunt.

VI.
Languida sunt ea, quæ ex imagine Dei in homine adhuc sunt
residua: nulla verò prorsus, quæ vel ad operandam, vel ad coope-
randam conversionem ac salutem nostram faciunt, qualia sunt, as-
sensus mentis internus in rebus fidei, agnitio Christi salutaris, fi-
des, intellectus mysteriorum divinatorum, & quæ sunt similia.

VII.
Residua post lapsum sunt vel politica vel spiritualia. *Politica*
res hujus seculi concernunt: ut, quod ingeniosè multa excogitan-
tur, & per rationis discursum aptè concluduntur: unde extiterunt
non modò artes liberales, sed & mechanicæ, & quamplurima ar-
tificum inventa, quæ arguunt scintillam aliquam concreatæ lucis.

VIII.
Huc pertinet discrimen honestorum & turpium, quod in
non conversis esse, nemo negat: unde extiterunt præclara morum
præcepta, leges & statuta Rerumpubl. laudabilia, præmia quoq;
& pœnæ dictatæ vel observatoribus vel transgressoribus legum:
quæ omnia radium quendam non obscurum supremi illius Le-
gislatoris, ejusque, quæ humanæ naturæ indidit, imaginis, re-
præsentant.

o. Refe-

IX.

Referenda etiam huc est prudentia ac industria hominum in rebus humanis, qualis in mercatoribus, agricolis, opificibus, & quibuscunq; secularibus aliis reperitur, de quibus Siracides: *Vnusquisq; in sua arte sapiens est, Sir. 38. 35.*

X.

Etsi enim similis interdum industria ac sagacitas reperitur in nonnullis brutis: in his tamen id non est ex deliberatione aut electione voluntatis, neq; etiam ex singulari aliquo discursu, sed ex naturali duntaxat instinctu, seu, ut breviter dicam, ex iudicio quidem aliquo, sed non libero. Et sic se habent politica.

XI.

Spiritualia sunt de iis rebus, quæ ad Deum pertinent, qualis est cognitio Dei, & obedientia legis divinæ: quorum utrumque Scriptura non-conversis tribuit: illam *Rom. 1, 19. τὸ γνωστὸν Θεῷ* manifestum est illis, &c. hanc *Rom. 2, 14. gentes naturaliter, quæ legis sunt, faciunt, & ostendunt, opus legis scriptum esse in cordibus suis: & de se nondum converso scribit Philip. 3. se secundum justitiam, quæ in lege est, conversatum fuisse sine querela.*

XII.

Huc pertinet externa illa pædagogia, quod homo ex suis viribus desiderium aliquod habere potest rerum cælestium, ingredi potest templum, audire verbum, & quidem cum studio aliquo: hæc enim omnia Scriptura etiam non renatis tribuit, quemadmodum Christus dicit: *multi QUÆRUNT intrare (ecce desiderium) & non poterunt Luc. 13, 24. & Amos de non renatis, CURRENT à mari ad mare & ab aquilone usq; ad orientem circuibunt, QUÆRENTES Verbum Domini, & non inveniunt, Amos 8, 12.* Hic habes desiderium & studium simul. quærunt enim, & currunt propter Verbum Domini.

XIII.

Si petis exempla, de Paulo Sergio Proconsule expressè scriptum est, quod accersiverit Paulum & Barnabam ad se; *desiderabat enim ex iis audire sermonem Domini Act. 13, 7.* Sic & Felix præses Iudææ audivit à Paulo fidem Jesu Christi, licet non assentiretur, *Act. 24, 24.* & de Herode refert Marcus, quod Johannem Baptistam libenter, *ἠδέως, audiverit, Marc. 6, 20.*

A 3

14. Hinc

XIV.

Hinc est illud Augustini de fide ad Petrum cap. 32. *Firmissimè tene, & nullatenus dubites, posse quidem hominem, quem nec ignorantia literarum, nec aliqua prohibet imbecillitas vel aduersitas, verba Legis & Evangelii sive legere, sive ex predicatoris ore audire: Sed ut, quod audit corpore, corde etiam percipiat, & accepta divinitus bona voluntate facere velit & possit, neminem posse, nisi quem Deus gratiâ sua praevenit.*

XV.

Quicquid autem in his omnibus homini tribuitur, id in sese mutilum, mancum, languidum ac imperfectum est, id quod in actionibus civilibus experientia testatur, & Scriptura ex hoc ipso imperfectionem actionum spiritualium colligit. Ita enim Sapiens: *Difficile estimamus, quae in terra sunt, & quae in prospectu sunt, invenimus cum labore: quae autem in caelis sunt, quis investigabit? sensum autem eorum quis sciet, nisi tu derideris sapientiam & miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis Sap. 9, 16.*

XVI.

Sic, noticia Dei in ipsis neq; perfecta, neq; salutaris esse potuit, quia neq; verum Deum agnoverunt, neq; ut Deum coluerunt, sed ex defectu notitiæ revelatae inciderunt in horrendam idololatriam, mutantem gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, volucrum, quadrupedum & serpentum Rom. 1, 23.

XVII.

Quin &, ut Augustinus loquitur libr. de vera relig. cap. 1. *gentiles sacra & templa habebant communia, & tamen de diis & religione dissidentes habebant opiniones. Aliud igitur profitebantur publicè, aliud defendebant privatim. imò quò quis erat sapientior, eò ferè erat in religione supersticiosior: quo nomine in primis Socratis & Platonis Philosophiam insectatur Euseb. lib. 13. de preparat. Evang. c. 8.*

XVIII.

Languida & imperfecta quoq; fuit omnis ipsorum obedientia. Nam etsi in quibusdam rebus ductu luminis naturalis secundum virtutem vixerint: non tamen erat ibi consummata virtus, quae ne quidem in renatis reperitur: imò neq; conferenda ipso-
rum

rum virtus ad obedientiam renatorum; *partim*, quia non ex fide erat, *partim* quia à personâ nondum reconciliatâ prodibat, *partim* etiam quia non ad Dei gloriam referebatur: tantum abest, ut perfectionis ullius laudem obtinere poruerit.

XIX.

Debilis etiam & imperfecta est illa externa pædagogia, qua homo suis viribus quærit ac desiderat audire verbum. Etiam si enim studium aliquod adhibeat, illud tamen studium non est veritatis, sed novitatis; sine assensu, sine fiducia, sine vero motu cordis, qui Deo placere possit. Hæc enim omnia non à lumine naturæ, sed à Spiritu sancto accenduntur.

XX.

Proinde, neq; notitia illa Dei, neq; studium obedientiæ, neq; etiam externus ille auditus verbi ex parte nostra quidquam facit ad conversionem hominis; non saltem propter varios defectus & imperfectionem istam: sed & propter illam repugnantiam, quæ homini post lapsum naturâ inest adversus Deum. Utrumque enim Scriptura tribuit homini non converso; *ἀδυναμίαν* in promovenda conversione; & *δυσανίαν*, quin & promptitudinem in eâ impediendâ: idq; juxta duas principales facultates animæ, intellectum & voluntatem, seu, ut Scriptura loquitur, Mentem & Cor hominis.

XXI.

Mentis *ἀδυναμία* describitur iis Scripturæ dictis, quæ hominem non conversum tenebras vocant *Ioh. 1, 5. Eph. 5. vanitatem Eccl. 1, Psal. 62. insipientem Psal. 14. quæ omnem ἰκανότητά* in rebus divinis ex seipso adimunt *2. Cor. 3, 5. quæ ipsum in vanitate mentis suæ ambulare dicunt, obscuratum habentem intellectum propter ignorantiam, quæ est in natura ejus Eph. 4, 17, 18.*

XXII.

Vires mentis reluctantis ex se operationi Dei, & impediētis opus conversionis depinguntur illis Scripturæ locis, quæ testificantur, sapientiam Dei esse animali homini stultitiam *1. Cor. 1, 21. 2. 14. quæ docent, homines repellere verbum & aspernari consilium Dei adversus seipso, Luc. 7 Act. 13. prudentiam carnis esse stultitiam adversus Deum, Rom. 8, 6, 7. Unde fit, quod homini sibi relicto verbum Dei fit odor mortis ad mortem 2. Cor. 2, & quo diligentius*

gentius illud meditatur, rationis suæ ductum secutus, eò profundius in errorum abyssum incidit, sæpè etiam ex auditu verbi deterior evadit, quod Pharaonis exemplum testatur.

XXIII.

Quo in genere indefessam impendit operam juratus ille generis humani hostis, qui efficax est in filiis incredulitatis, & excæcat corda infidelium, ne illucescat eis lumen Evangelii gloriæ Christi 2. Cor. 4, 4. qua ratione intellectum hominis per se caliginosum magis magisq; obtenebrat, & ad excogitandas vanitates adversus Deum & mysteria ejus, acuit,

XXIV.

Hinc firmissimè concludimus: Ubi non modò nulla vera est notitia mysteriorum cœlestium, sed & summa repugnantia, faciens ex sapientia Dei stultitiam, ibi nihil prorsus est, quod conversionem hominis vel incoet, vel adjuvet, vel perficiat. Sed ita sese habet mens hominis non conversi. Ergo nihil est in mente ejusmodi hominis, quod conversionem ejus vel incoare, vel adjuvare, vel perficere possit,

XXV.

Idem de voluntate seu corde hominis conceptis ferè verbis affirmat Scriptura *Ier. 4, 22. Filii insipientes & vecordes sunt: sapientes sunt, ut faciant mala; hæc est cordis non renati *δύναμις*; bene autem facere nesciverunt; hæc est ejusdem cordis *ἀδυναμία* in rebus divinis.*

XXVI.

Hanc cordis *ἀδυναμίαν* describit Scriptura illis dictis, quibus vocat cor lapideum *Ezech. 36, 26.* lutum in manu figuli *Esa. 45, 9.* *Ierem. 18, 6.* & hominem in peccatis mortuum *Eph. 2, 1.* quando item testatur, hominem non conversum legi Dei non esse subiectum, & nec posse quidem subjici *Rom 8, 7.* omnes deflexisse, simul inutiles factos esse omnes, non esse, qui faciat bonum, ne unum quidem *Psal. 14, & 51. Rom. 3.*

XXVII.

Quæ verò sint vires cordis Divinæ voluntati reluctantes, Scriptura quoq; non reticuit, quando affirmat, omne figmentum cordis tantum malum esse ab adolescentia *Genes. 6, 5. 8. 21.* cor hominis prævum esse *Ierem. 17, 9.* vel, ut rectius, secundum fontes exprimi.

primitur, argutum, dolosum atq; fraudulentum: quando etiam
hominem inimicitiam vocat adversum Deum *Rom 8,7.* illud enim,
& *Φρόνημα σαρκός*, generale est, notans tam cogitationes mentis,
quàm consilia cordis.

XXVIII.

Et hic etiam laboriosus est spiritus nequam, qui voluntatem
hominis in sese malam pejorem reddit, dum flammam cupiditatum
auget, varia objecta objicit, quibus abripitur voluntas hominis in
præceptis, & homines ipsi redduntur *ἀπηλθνηκότες*, qui seipso tra-
dunt protervia in operationem omnis immunditiæ, *Eph. 4, 19.* De
his scribit Apostolus, quod captivi teneantur laqueis Diaboli ad
ipsius voluntatem, *2. Tim. 2, 26.*

XXIX.

Hinc iterum satis firmiter inferimus: Ubi nihil prorsus viri-
um est faciendi ea, quæ legi Dei sunt congrua, sed potius summa
adversus Deum inimicitia & rebellio, ibi nullum est conversionis
nostræ auxilium. Atqui in voluntate seu corde hominis non rena-
ti reperitur ejusmodi *ἀδυναμία* inserviendi Deo, & rebellio ad-
versus Deum. Ergo in corde hominis non renati nihil est, quod
conversionem sui quoquo modo juvare possit.

XXX.

Quæ cum ita sint, de toto homine ante conversionem con-
siderato, rectè dicimus, quod servus sit peccati, hostis Dei, filius
iræ, qui ex seipso neq; de conversione sui est sollicitus, neq; ad
promovendam illam idoneus, sed infanti in spelunca nato & edu-
cato similis, qui neq; de rebus mundanis quidquam audivit, nec
eas nosse satagit, quo simili D. Gregorius utitur *lib. 4. dial. cap. 1.*

XXXI.

Inde factum, quod Nicodemus de sui conversione non mo-
dò nihil intelligebat, sed & fieri eam posse, credere volebat, *Ioh. 3.*
In quam sententiam D. Cyprianus etiam in Epistola ad Donatum
ingenuè fateretur se sui conversionem primùm non credidisse, do-
nec renascentiæ beneficium acceperit: tantùm abest, ut vel de præ-
paratione vel de cooperatione quidquam potuerit gloriari. *libr.*
2. Epist. 2.

B

32. Ego

XXXII.

Ego (inquit) cum in tenebris atq; in nocte cœcâ jacerem, cumq; in sâ-
lo jactantis seculi nutabundus ac dubius vestigiis oberrantibus fluctuarem, vi-
tae meae nescius, veritatis ac lucis alienus, difficile prorsus ac durum pro illis
tunc moribus opinabar, quod in salutem mihi divina indulgentia polliceba-
tur, ut quis renasci denuò posset, utq; in novam vitam lavacro aquae salutaris
animatus, quod prius fuerat, exponeret: corporis licet manente compage, ho-
minem animo ac mente mutaret. Qui impossibilis aiebam tanta conversio est,
ut repenti ac perniciouser exuatur, quod vel geminum situ materiae naturalis
obduruit, vel usurpatum diu senio verustatis inolevit.

XXXIII.

Et paulò post. Postquam calitus hausto spiritu in novum me hēmi-
nem nativitas secunda reparavit, mirum in modum protinus confirmare se
dubia, patere clausa, lucere tenebrosa, facultatem dare, quod prius difficile
videbatur, geri non posse, quod impossibile putabatur, ut esset agnoscere, terre-
num suum, quod prius carnaliter natum delictis obnoxium vixisset, Dei esse ce-
pisse, quod jam Spiritus Sanctus animaret.

XXXIV.

*Antithesis, seu
doctrina erro-
nea in hoc Ca-
pite.*

Talis ergo homo est ante conversionem in suis viribus con-
sideratus, quemadmodum eum Scriptura satis luculenter descri-
psit. Duo tamen sunt Adversariorum cornua, qui huic doctrinae
dicam scribunt: unum eorum, qui libertatem actionum viribus
humanis etiam in civilibus praescindunt: alterum eorum,
qui vires illas naturae corruptae nimis extendunt, quasi illae conver-
sionem hominis suo quodam modo adjuvare possint.

XXXV.

Stoici.

In primo agmine sunt Stoici, qui *ἀνάγκη* sive Fatum suum
urgebant, & hominis voluntatem, etiam in externis politicis ope-
ribus, nullam omninò facultatem habere, imò hominem ad exter-
na scelera, libidines, rapinas, caedes, & id genus flagitia alia, vio-
lenter cogi contendebant. Contra quos D. Augustinus in primis
disputat *lib. 5. de civit. Dei cap. 8. & sequentibus.*

XXXVI.

Calviniani.

Stoicis adjungimus Calvinianos, qui & libertatem voluntatis
in rebus civilibus negant, & speciali motioni Dei omnia, ne
quidem peccatis exceptis, accepta ferunt. Ita enim Calvinus *lib. 2.*
instic.

instir. cap. 4. §. 7. *Velis, nolis, animum tuum à motione Dei potius, quam ab electionis tue libertate, in actionibus civilibus pendere quotidiana experientia te reputare coget, & §. 6. arbitrium non renati hominis speciali motioni Dei subicit. Similia habet lib. 1. cap. 16. §. 8.*

XXXVII.

Et hanc Dei motionem non modò ad actiones in sese bonas, sed & ad peccata ipsa detorserunt: Ita enim Zwinglius lib. de providentia capit. 6. *Noli consistere, posteaquam dixisti, providentia movit latronem, perge ultra, & dicite, Movit latronem, ut & iudicem in latronem moveret.* Consentit Spindlerus de provid. pag. 186. *si spectetur Iudas proditor, quatenus Dei decreto & consilio subjacet, necessario debuit Christum prodere, neq; aliter fieri potuit, quam fecit: siquidem ad hoc opus parandum, causa erat destinata.*

Similia vide apud Zanch. in volum. tract. Theol. lib. 1. cap. 6. thes. 1. de liber. arbitr. fol. 80. Rennech in Aur. cat. fol. 28. 32. & 6.

XXXVIII.

Sed impietas hujus erroris rerunditur iis Scripturæ locis, quibus hominibus non renatis tribuitur potestas liberè faciendi aut omittendi ea quæ legis sunt Rom. 2, 14. Zelus quidam religionis, qui libertatem aliquam electionis infert Rom. cap. 10, 2, ut & accusatio & defensio mutua cogitationum Rom. 2, 15. quæ non est in eo, quod coactè fit. 2. refellitur etiam iis dictis, quibus homo dicitur resistere & contradicere Spiritui Sancto Act. 7, 51. Esa. 65, 2. quod certè à singulari impulsu & motione Dei non est. Is enim sibi ipsi non resistit vel contradicit. 3. & deniq; refutatur iis omnibus, quæ Deum ab omni vel voluntate vel approbatione peccati absolvent: quomodo enim Deo non approbante fierent, quæ ipso specialiter movente & impellente fieri dicuntur?

XXXIX.

Movet utiq; Deus hominum voluntatem, sed, non ut truncum aut lapidem, verùm ita, ut naturam proprios suos motus liberè exercere sinat, dicente Augustino lib. 7. de civit. Dei cap. 30. Unde fit, quod homo, dum movetur ad bonas actiones, resistit; non ex impulsu quodam Dei, (hic enim ad contrarium movere voluit) sed ex propriæ voluntatis malitiâ, qua malum eligit, ad quod naturâ fertur, relicto bono, ad quod à Deo ducebatur.

XL.

Vicissim, dum bonum aliquod appetit, utiq; hoc Deo movente

B a

facit,

facit, sed non violenter impellente, ita, ut homo contrarium face-
re non possit; sed ex libera electione, ubi recta ratio jam vicit vi-
tiosam naturam, & motui divino obsequentem reddidit volunta-
tem.

XLI.

Nullus itaq; hic impulsus est necessitatis: sed, ut præclare lo-
quitur Cyrillus libr. 9. in Johan. cap. 10. *rationali creaturæ liberam po-
testatem creator largitus est, & suæ voluntatis habenas unicuiq; commisit, ut
in eo sit, quidquid probaverit eligere.* Et ut Eusebius hoc de suo mihi
largiatur ex lib. 6. de præparat. Evangelica cap. 5. *Si eventura omnino
sunt prospera vel adversa unicuiq; homini, estq; necesse, hæc me agere, & re illa,
quid oportet curâ laboreq; consisti?*

XLII.

Proinde rectè quidem fecit Bellarminus, quod commentum
Calvini crassissimum refutavit lib. 4. de grat. & libero arbitr. cap. 17.
in eo verò nimis indulgit affectibus, quod Lutherum quoq; ejus-
dem erroris fecit socium cap. 5. ejusdem libri, ubi inter cætera
suggillat, quod Lutherus scripsit, *omnia fieri necessario, & liberum ar-
bitrium esse figmentum sine re.*

XLIII.

Nos verò, etsi non negamus, Lutherum scripsisse, *omnia fieri
necessario*, non tamen scripsit hoc in 36. articuli assertionem, sed in li-
bro contra Erasmus; neq; etiam Wiclephi errorem in eodem
articulo approbavit, ut Bellarminus objicit: neq; directè de reb.
civil. sed potissimum de spiritualibus egit, concernentibus salutis
nostræ prædestinationem.

XLIV.

Nequaquam autem intellexit necessitatem illam Stoicam,
quæ nullam cessationem & impedimentum admittit, quæ contin-
gentiam omnem, deliberationem omnem de rebus, libertatem
omnem voluntatis humanæ, etiam in rebus externis, planè tollit;
sed respexit ad generalem illam Dei gubernationem, quæ causa
est omnium, & quæ libertatis nostræ sunt, & quæ natura sunt, ut
Eusebius loquitur lib. 6. de præparat. Evangelica cap. 5.

XLV.

Illæ verò generalis Dei gubernatio non evertit ordinem in
natura

De phrasè
omnia sunt
necessario.

Vide Luthe-
rum ipsum
Rom. 3. lat.
Ien. fol. 165.
& 171. & 6.

natura conditum. Etsi enim homo, dum liberè eligit & agit, simul à Deo movetur ac sustentatur, non tamen specialiter impellitur, ut determinatè sic velit & agat: inde demum sequeretur, omnia fieri necessariò necessitate Stoica: sed opera determinationem habent à voluntate hominis, tanquam proximi agentis.

XLVI.

Quo sensu pulchrè scripsit Anselmus: *Facit Deus omnia, que iusta & iniusta voluntate sunt, id est, opera bona & mala. In bonis quidem facit quod sunt, & quod bona sunt: in malis facit, quod sunt, sed non, quod mala sunt.*

XLVII.

Deus enim universale quidem atq; primum principium est interioris motus humani: sed quod voluntas humana determinatur ad malum, hoc directè est ex voluntate humanà, & à diabolo, per modum persuadentis & appetibilia proponentis.

XLVIII.

Essè hanc mentem B. Lutheri, ipse non obscurè ostendit in eodem lib. de servo arbitrio, contra Erasimum, tom. 3. lat. Jen. ex quo pauca huc referre placet, ut appareat, Luthero nostro cum necessitate Stoica & Calviniana planè nihil esse commercii.

XLIX.

Qualem enim intelligat necessitatem, declarat fol. 165. b. *Necessitas inquit, non rectè dicitur, neq; de divina neq; de humana voluntate: quia quandam velut coactionem, & omnino id, quod contrarium est voluntati, ingerit intellectui, cum tamen hoc non velit causa ista, que agitur. Voluntas enim sive divina sive humana nulla coactione, sed mera lubentia vel cupiditate quasi verè libera, facit quod facit, sive bonum, sive malum.*

L.

Et paulò post: *Quod non prestat vox, impleat intellectus legentis necessitatem, intelligens id quod dicere velles, immutabilem voluntatem Dei, & impotentiam voluntatis nostrae male, ut aliqui dixerunt, necessitatem immutabilitatis.*

LI.

Idem ferè reperit fol. 171. b. *Necessariò dico, non coactè, sed ut illi dicunt, necessitate immutabilitatis, non coactionis: hoc est, homo cum vacat Spiritu Dei, non quidem violentia, vel ut raptus obtorto collo, nolens facit malum, quem a modo sit aut latro nolens ad pœnam ducitur, sed sponte &*

B. 3.

liberè

libenti voluntate facit: verum hanc libentiam seu voluntatem faciendi non potest suis viribus omittere, &c.

LII.

Deinde necessitatem actionis divinæ in rebus humanis disertè ad generalem illam Dei actionem refert, qua pro sua omnipotentiâ movet & gubernat hominum potentias naturales, ita tamen, ut ipsos liberè agere sinat.

LIII.

Sic enim scribit fol 199. a. *Quando Deus omnia in omnibus movet & agit, necessario movet etiam & agit in Satana & impio. Agit autem in illis taliter, quales illi sunt, & quales invenit, hoc est, cum illi sint aversi & mali, & rapiantur motu illo divinæ omnipotentiae, non nisi aversa & mala faciunt.*

LIV.

Et paulò post: *Omnipotentia Dei facit, ut impius non possit motum & actionem Dei evadere, sed necessario illi subjectus paret. Corruptio vero seu aversio sui à Deo, facit, ut benè moveri & rapi non possit. Deus suam omnipotentiam non potest omittere, propter illius aversionem, impius vero suam aversionem non potest mutare. Ita fit, ut perpetuò & necessario peccet & erret, donec Spiritu Dei corrigatur, &c.* Hæc Lutherus.

LV.

Liberum arbitrium est nihil.

Hujus divinæ providentiæ & generalis gubernationis respectu scripsit etiam, *liberum arbitrium nihil esse.* Regit enim Deus omnia (sed non cogit) etiam libertatem nostram: Nihil ergò absurdi est in his Lutheri verbis: *Liberum arbitrium est figmentum in rebus, seu titulus sine re: quod rectè dictum est, modò rectè intelligatur.* Nam nemini nostrum est in manu fieri, quippiam cogitare mali aut boni, sed omnia sub Deo sunt, contra quem nihil possumus, nisi quantum permittit aut facit ipse: quæ verba Lutheri sunt, in *assertione art. 36. tom. 2. len. Germ. fol. 312.*

LVI.

In quam sententiam planè scripsit Augustinus in *Enchirid. cap. 95. Non fit aliquid, nisi omnipotens fieri velit, vel sinendo ut fiat, vel ipse faciendo.* Et sic in genere liberum arbitrium omninò providentiæ divinæ subjicitur, quod, qui reprehendere auserit, Deum ipsum homini subjicere, vel à rerum omnium gubernaculo deturbare necesse est.

LVII.

Ex hoc fundamento negare non possumus, quod ne quidem in externis arbitrium omnino liberum sit. Multa enim sunt impedimenta actionum, multi errores in deliberationibus, neq; etiam eventus & successus sunt in nostra potestate: idcirco in his etiam auxilio & gubernatione Dei opus est, qui si non suggerit sana consilia, eaq; promovet, accidit id, quod in Psal. 35, 6. scriptum est: *Fiat via illorum tenebrae & lubricum*, hoc est, errent in consiliis, & careant optatis successibus. Et hoc est, quod supra th. 15. diximus, libertatem in rebus politicis esse languidam.

LVIII.

Quod si ergo hoc quoq; sensu omnia, etiam in civilibus actionibus, ad Deum referas, liberumq; arbitrium nihil in se esse dicas, non erraveris. Nihil enim est sine Deo suggerente consilia, & gubernante actiones hominum: idcirco non nisi *aliquo modo* libertas voluntati humanae tribuitur. Verissimum enim est, quod in versu dicitur:

*Nullus est felix conatus & utilis unquam,
Si non consilium detq; juvetq; Deus.*

LIX.

Sed his omissis, sanè si accuratè ponderemus verba Lutheri, in loco allegato non in genere de libero arbitrio loquitur in quibusvis rebus, sed in rebus duntaxat spiritualibus, ubi arbitrium hominis rectè servum appellavit, non liberum, ex Augustino lib. 7. cont. Julian. & in lib. de gratia cap. 13. tom. 1. len. germ. p. 430. in assert. art. 36. quia non nisi ad malum est liberum, ad bonum verò præstandum prorsus captivum: qui enim peccatum facit, servus est peccati, Joh. 8, 34.

LX.

In quam sententiam iterum scribit Augustinus lib. 3. ad Bonifac. cap. 8. *Liberum arbitrium captivatum non nisi ad peccandum valet, ad justitiam verò nisi divinitus liberatum adjutumq; non valet. Nam homo male utens libero arbitrio perdidit & se, & ipsum*, ait in Enchir. ad Laur. cap. 30. *sum enim in certamine peccatum vicisset, hominem redegit in servitutem.*

LXI.

Alibi verò, in rebus civilibus Lutherus libero arbitrio suum relinquit exercitium, præsertim in libello de visitatione Saxonica

3013.

tom. 4. ten. germ. pag. 345. quod ne quidem Bellarminus diffitetur. Desinat igitur convitium facere Luthero, quasi in rebus civilibus vires humani arbitrii negaverit, quod verbis his evidentissimis asserit. *Habet homo ex propriis viribus liberam voluntatem faciendi opera externa vel mittendi; impellitur enim minis legis: Potest ergo poliuice bonus esse ex viribus propriis, divinitus ei concessis, quam Paulus iustitiam carnis appellavit, &c.*

LXII.

Hæc pro Lutheri defensione hic sufficiant. Quod si quis hinc non contentus urgeat, phrasin Lutheri, *omnia sunt necessario*, nimis esse duram, & ab orthodoxa Ecclesia patrum rejectam: sciat is, Lutherum cum Augustino *proficienter* scripsisse, patronis libertatis in cœlestibus se opposuisse, mentem suam alibi clarius exposuisse, & deinceps cautius locutum fuisse.

LXIII.

**Pelagiani &
Pontificii.**

In altero agmine Adversariorum sunt Pelagiani & Semipelagiani in Papatu: qui docent, habere hominem naturalem ejusmodi vim ad incoandos & efficiendos spirituales motus ad conversionem necessarios, quæ cum peccatis sit implicata, gratia Dei nihil aliud faciat, quam quod laqueos illos explicet, & naturam in se pronam ad bonum excitatiorem reddat, & ubi non sufficit, ibi novos qualitates sive habitus infundat.

LXIV.

Hinc sunt illa Scholasticorum emblemata: posse hominem ad gratiam gratum facientem ex solo libero arbitrio se præparare: posse hominem ex suis naturalibus diligere Deum, & ut concilium Trident. loquitur *sess. 6. cap. 7.* posse hominem eidem gratiæ liberè assentiendo & cooperando disponi.

LXV.

Eriam si itaq; Bellarminus multis probare velle videatur, non posse voluntatem humanam aliquid velle in iis, quæ ad pietatem & salutem pertinent, sine auxilio gratiæ Dei, & non posse hominem solis naturæ viribus ad gratiam recipiendam ullo modo se præparare *lib. 6. de grat. & lib. arbitr. cap. 4. & 5.* tamen nihil aliud, quam verba dat sine re. Nam in rei veritate naturæ humanæ ejusmodi vires largitur, quæ in efficienda conversione nostra antecedunt gratiam; gratiam autem Dei alio respectu non admittit, quam

quàm ut vires attenuatas excitet ac confirmet: & hoc ipsi est, nihil posse, sine auxilio gratiæ Dei.

LXVI.

Ideo enim probat *lib. 6. de grat. & lib. arbit. cap. 10. & seqq.* habere hominem libertatem arbitrii in operibus pietatis, & c. 11. in specie scribit: liberum arbitrium in actione credendi & diligendi attenuatum quidem esse, non tamen extinctum: ac per hoc operari posse opera pietatis, si adjuvetur à gratia.

LXVII.

Ibidem, ex Concilio Tolerano I V. comparat libertatem hominis ad peccandum ante lapsum, libertati hominis ad conversionem & fidem. Et cap. 15. ejusdem libri, ubi compendium facit suæ doctrinæ de cooperatione gratiæ & liberi arbitrii, expressè scribit: *Habet homo ante omnem gratiam, potentiam remotam & imperfectam ad opera pietatis facienda: & hanc potentiam in hominis conversione, à gratiâ Dei excitari, non tamen sine ipsius hominis actione, &c.*

LXVIII.

Ibidem rem explicat simili de potentia videndi. Nam (inquit) *absente specie visibili habet homo potentiam & libertatem videndi. Non enim ea species est causa libertatis aut potentie videndi, tamen potentia remota est, & libertas ligata, donec acceptâ specie potentia perficiatur & in actum prodire possit.*

LXIX.

Alii alias adhibent similitudines, de homine ferreis soleis devincto, de avicula ligatâ; de ægroto, cujus vires morbo fractæ, de homine in foveam lapso, de lumine ecclipsato, &c. Quibus omnibus hoc probant, quod liberum arbitrium in homine sit primaria causa conversionis, Deus autem alio modo non concurrat, quàm ut removens prohibens: quemadmodum is non facit volare aviculam, qui vincula solvit, nec medicus vires largitur propriè ægroto, dum morbum tollit, quo vires naturales impediabantur.

LXX.

Hæc omnia quàm falsissima esse, patet ex iis, quæ supra c. 9. & de *aidwaxia* repugnantiaq; hominis non conversi diximus. Qualis enim sit potentia ad opera pietatis facienda, in eo, cujus mens est mæra tenebræ, qui ex seipso nihil boni cogitare potest,

C

qui

qui sine Christo nihil facere potest, cui cor durum, lapideum, frons aenea, nervus ferreus, quin & inimicitia adversus Deum tribuitur, quemadmodum ex dictis supra allegatis constat?

LXXI.

Quid, quod gratia Dei illam in homine potentiam planè non agnoscit? Non enim ita convertit hominem, ut potentiam illam remotam & extenuatam excitet, roboret, confirmet, & sic ex ligato saltem faciat solutum: sed renovat, regenerat, cor durum & lapideum aufert, ex vano intelligentem, ex mortuo vivum facit: in quo opere gratia nihil invenit in homine, quod ei cooperari possit: quin potius, ut Augustinus loquitur, *gratia Dei non est gratia ullo modo, si non est gratuita omnimodo, in Enchir. cap. 107. & lib. de grat. Christi cap. 31.*

LXXII.

Hoc ergò pacto alteri quoq; agmini Adversariorum ex Scriptura resistimus: sed, quemadmodum Bellarminus B. Lutherum nostrum Stoicis adungere non erubuit: ita non desunt, qui piam nostram doctrinam Pelagianismi satis impudenter accusant, eò quod statuimus, posse hominem ex naturalibus suis viribus audire, & quidem cum studio & desiderio audire verbum, quemadmodum supra dictis & exemplis Scripturae probavimus.

LXXIII.

Hofmannus &
Tossanus.

Ira enim Censor quidam scripsit in Apologia sua ad ministerium Hallense, anno 1597. contra B. Hunnium nostrum: *Itane audire & discere facultatis sit naturalis? Quid vobis videtur? itane audire & asserere à Patre, hominis non renati POSSE sit?*

LXXIV.

Et cum verba aliqua ex disputatione D. Hunnii citasset: hæc nimirum: *Quare, qui verbum Dei audiunt cognoscendi, & ut Christus loquitur, in sciendi studio, obstaculis illis spinarum è medio submotis, Hos vult trahere Pater, ut largiri fidem, &c.* Ipse suam addit *Interpretationem*, hunc in modum: *Hic ego aliter cogitare non possum, quam quod D. Hunnius primum in homine peculiarem dispositionem querat, eamq; non solum in disciplina externa, sed in mente, voluntate & corde hominis describat, ita ut homo ex seipso afferat studium cognoscendi, & discendi, libenter audiendi, recipiendi verbum, &c.* Similia sanè doctrinae D. Hunnii cum aperta mentione Pelagianismi à Tossano Calv. nulla fuisse objecta, notum est.

75. Sed

LXXV.

Sed B. noster Hunnius peculiari scripto adversus istam Cen-
 soris Apologiam anno 1597. omnem Pelagianismi suspicionem à
 se gravissimè removit: ubi non renatis non tribuit ipsum *Disce-*
re, sed *studium discendi*, quod scriptura vocat *Currere, & Audire*, ex
 quo ipsa perceptio mysteriorum Dei nunquam sequeretur, nisi
 gratia Spiritus sancti accederet, qui per auditum verbi cor movee
 ac illuminat. Nam ut B. Hunnii verba habent: *Vt homo non solum*
audiat, sed & cum ASSENSU QVODAM audiat, hoc non naturalibus viri-
bus congruit, sed operanti Deo. Plura vide in eodem scripto pag. 44. 45.
 seqq.

LXXVI.

Tribuitur ergo non-Convertis non internum illud Velle,
 quod est, assentiri Dei verbo, discere verbum, credere, &c. hæc
 enim simpliciter speciali operationi Spiritus S. conveniunt; sed
 externam velle seu pædagogia illa externa, quæ in auditu ac desi-
 derio verbi consistit, licet assensus nullus accedat.

LXXVII.

Et huic externo auditui nullum tribuitur meritum vel dispo-
 sitio ad gratiam, *partim*, quia Deus etiam audientes gratiâ suâ præ-
 venit, dum verbum eis largitur, *partim* quia Deus audientibus ver-
 bum fidem gratuito promittit, *partim* quia homines sibi relicti ver-
 bum auditum rident & contemnunt, nisi singulari Spiritus Sancti
 gratiâ regantur: idcirco à Deo doctos & ductos esse oportet, qui
 ad Patrem venire cupiunt *Esai. 54, 13. Ioh. 6, 45.*

LXXVIII.

Sed est auditus ille duntaxat medium, per quod spinæ volu-
 pratum & impedimenta alia conversionis, remonentur, & opera-
 tio Spiritus Sancti, quæ non-converso aliàs exosa est, gratior acce-
 ptiorq; redditur.

LXXIX.

Verùm de homine ante conversionem considerato jam satis
 superq; dictum est, pro instituti nostri ratione: nunc quomodo se
 habeat in Ipsa Conversione, paucis dispiciendum est: hic enim arx
 salutis nostræ panditur, ad quam facilimus patebit ingressus, & to-
 tius negotii planior explicatio, si ea, quæ ad conversionem nostrâ
 concurrunt, primùm omnium expendantur. LXXX.

Eorum verò tria sunt: Spiritus Sanctus, Verbum Dei, & vo-

C 2

luntas

CAPVT II.

Consideratio

humanis in

Ipsa Conversi-

one.

luntas humana: quorum ille causa efficiens; istud instrumentalis;
hac materia seu subjectum convertendum appellatur.

LXXXI.

Ex numero causarum efficientium excluditur simpliciter,
quidquid est in homine ex propriis naturæ viribus; siquidem ex
precedentibus constat, hominem in spiritualibus prorsus esse
mortuum, in quo ne modiculum quidem aut perpussillum est reli-
quum, quod se vel ad gratiam flectere, vel conversionem efficere,
operari aut cooperari possit.

LXXXII.

Manet autem in hoc salutari actu causa efficiens solus Spiri-
tus Sanctus, sive Deus, cui conversionis nostræ initium, medium
ac finis in solidum fertur acceptus. Ipse enim operatur in nobis &
velle & perficere *Phil. 2, 13.* dat nobis pœnitentiam ad agnoscen-
dam veritatem *2. Tim. 2, 25.* donat fidem *Phil. 1, 29.* *Eph. 2, 8.* quin
& omnem sufficientiam *2. Cor. 3, 5.* quam ob causam Sancti à solo
Deo conversionem petunt *Ier. 31, 8.* *Thren. cap. 5, 21.*

LXXXIII.

Hoc suum opus operatur Deus in nobis non per Enthusias-
mos aut violentos raptus, sed per verbum lectum, auditum, &
meditationibus piis excultum; quod proinde causa organica con-
versionis nostræ haud immeritò nominatur, & semen incorru-
ptibile vocatur, per quod renascimur *1. Petr. 1.*

LXXXIV.

Verbum hoc constat Legè & Evangelio. Ex lege est agnitio
peccati *Rom. 3.* conterit illa & contundit corda ferrea & lapidea;
est enim instar mallei conterentis petram *Ierem. 23, 29.* ostendit
naturam mortiferam, & interiora cordis accusat. Evangelium
autem medicinam adfert contritis conscientis; solatur territas,
erigit afflictas: unde sequitur aversio à malo, conversio ad bonum.

LXXXV.

A verbo nequaquam separantur sacramenta: sunt enim ver-
bi prædicati sigilla: per quæ conversio hominis ad Deum vel effi-
citur in infantibus, ut in Baptismo, qui propterea sacramentum re-
generationis appellatur *Tit. 3, 5.* vel confirmatur in adultis, ut in S.
Cœna, quam inter cætera propter confirmationem fidei institu-
tam esse, constat.

26. Unde

LXXXVI.

Unde legimus in historia sacra, eos qui vel ex gentilitate vel
Judaismo per verbum Apostolorum fuerant conversi, actutum
etiam sacramento initiationis se subjecisse: quemadmodum scri-
ptum est de D. Petro: qui receperunt sermonem ejus, baptisati
sunt Act. 2, 41. similia exempla leguntur Act. 8, 36. 10, 47. 16, 15. &c.

LXXXVII.

Subiectum convertendum est Mens & Voluntas hominis:
quæ in conversione, quò ad substantiam, manent: (siquidem na-
tura, etiam post lapsum, quoad substantiam, manet) sed quia averfa
sunt à Deo, extrèmè perdita & corrupta, idcirco in versione seu
conversione opus habent, ut ex insipiente fiat sapiens, ex pravo &
corrupto, cor sanum atq; integrum.

LXXXVIII.

Habet ergo sese homo in sui conversione nec ut operans, nec
ut cooperans, sed ut merè patiens, hoc est, qui neq; preparare sese
potest ad acquirendam gratiam, quàm diu in statu corruptionis
est, neq; adjuvare Dei operationem, sed simpliciter est, ut lutum
in manu figuli Jerem. 23. Roman. 9. quem Deus gratuita sua vir-
tute per verbum ex statu corruptionis evocat, & transfert in
statum gratiæ.

LXXXIX.

Ex his sine magna difficultate intelligi potest, quomodo con-
versionis negotium in homine peragatur: id quod paucissimis
aphorismis, memoriæ causa, includam.

XO.

Spiritus sanctus invenit hominem in peccatis mortuum, iræ
filium Ephes. 2. corde lapideo, Ezech. 36. cervice ferrea, fronte
ænea Esa. 48. aversum à Deo, inimicum Dei Roman. 8. pravum
super omnia Ier. 17. & uno verbo, carnalem, venditum sub
peccato Romanor. 7.

XCI.

In ejusmodi carnali homine excitat motus & mutationes
aliquas; tollit cæcitatem in mente, reponit intellectum rerum
spiritualium: aufert tædium, reponit desiderium boni Spiri-
tualis; & sic facit, ut velimus & possimus intelligere, cogitare,

desiderare, assentiri & accipere, quæ ad salutem nostram
faciunt.

XCII.

Hos motus in nobis non habemus ex naturæ viribus, neq;
enim ulla in nobis est vel remota, vel extenuata potentia volen-
di, inchoandi aut præstandi salutem & conversionem nostri:
sed excitantur à Spiritu Sancto per verbum ab homine lectum,
auditum & cogitatum.

XCIII.

Utitur ergo S. S. ministerio verbi; unde ministri vocantur *οὐ-
ροί* Dei 1. Cor. 3, 5. per quorum ministerium adducuntur homines
primùm ex lege ad agnitionem peccati, contristantur conscientia,
luctatur Spiritus cum carne, fides cum diffidentia, timor Domini
cum securitate, & fit homo de reconciliatione cum Deo sollicitus.

XCIV.

Istam reconciliationem monstrat in Evangelio, nimirum Ie-
sum Christum propitiationem pro totius mundi peccatis 1. Ioh. 2. de
quo legere, audire, seriò meditari jubet; idcirco verbum propo-
nit, & doctores justitiæ dat Ecclesiæ suæ.

XCV.

Per huiusmodi auditum, lectionem atq; meditationem Eu-
angelii ostendit agnum illum Dei occisum pro peccatis mundi, dat
fidem in ipsum, qua corda hominum in tentationibus eriguntur.

XCVI.

Ex fide sequitur nova obedientia, hoc est, novi motus dile-
ctionis Dei atq; proximi, accensi partim directè per dictamen
legis moralis; partim etiam indirectè, per doctrinam Evangelii,
quæ novam obedientiam requirit, consequenter ex iis, de quibus
propriè concionatur, hoc est, ex dilectione Dei, redemptione filii,
sanctificatione Spiritus sancti.

XCVII.

Nam quemadmodum Lex est pædagogus ad Christum Gal. 3,
24. ita Evangelium pædagogus est ad legem. juxta illud Tit. 2, 11. 12.
*apparuit gratia Dei Salvatoris omnibus hominibus (hac erat doctrina Evan-
gelii) το αιδευσαν ημας, erudiens nos, ut abnegantes impietatem & se-
cularia desideria, sobrie, justè & piè vivamus in hoc seculo.*

98. Utrum.

XCVIII.

Utrumq; fit per indirectum. Lex enim Christum monstrat, dum infirmatur per carnem, Rom. 8. & ex se salutem præstare nequit: hominem ergo à se remittit ad alium, qui legis est impletio Rom. 10. Euangelium verò in se & directè de nova obedientia non concionatur, remittit autem hominem ad legem, ubi opera monstrantur, quæ renatos decent, & in quibus fides eorum exercetur.

CXIX.

His ergo adminiculis hosce novos motus operatur Spiritus Sanctus in homine convertendo, & quidem pro liberrima sua voluntate, in quibusdam motu (ut ita dicam) violento atq; subitaneo, que nammodum in conversione Pauli factum est: in aliis verò & quidem frequentius, lentè & successivè; ubi requiritur tempus, quo excitetur notitia & cogitatio de Lege & Euangelio, excutiatur securitas, expellatur diffidentia, vincatur caro, exuatur verus homo, & induatur novus, qui ex Deo conditus est in sinceritate veritatis.

C.

Cum ergo dicimus, Hominem in Conversione sui habere se merè passivè, nequaquam hoc volumus, quasi in hoc actu plane sit otiosus, & hæc actio feratur in ipsum, tanquam in lapidem aut truncum, neque etiam ut in invitum & coactum; Deus enim cultores (quales in conversione facit) habere vult spontaneos, Psal. 110.

CI.

Sed passivè se habet respectu adventantis gratiæ, quia ipse nihil facit ex se ad fidem & conversionem sui, sed operationem Spiritus Sancti recipit. Interim habet & mala & bona, quæ in hæc divina operatione & ipse agere potest. Mala sunt, quod resistere potest operanti Spiritui Sancto, quem foris pulsantem non admittit, sed pellere, & consilium Dei de sua conversione adversus semetipsum contemnere potest. Bona sunt, quod locomotivam gubernare, templum ingredi, verbum audire potest; de quibus supra.

CII.

Non ergo Spiritus Sanctus convertit invitum, sed nolentem

& naturâ suâ repugnantem reddit volentem, ejuſq; voluntati in-
generat per verbum deſiderium Dei & ſalutis æternæ, hominemq;
totum magis magiſq; eò ſectit, ut audito verbo aſſentiatur, & re-
gimen Spiritus Sancti admittat.

CIII.

Hinc etiam facile judicare poſſumus, qui fiat, quod aliqui
planè non convertantur. Culpa non in Deo eſt, qui verbum nemi-
ni denegavit, ex abſoluto aliquo decreto aut malevolentia; idcir-
co etiam eos ad ſe vocat, qui nunquam veniunt, & ad converſio-
nem invitât, qui non convertuntur, ſed vocanti Deo contradicunt
Eſa. 65, 2. Proverb. 1, 24.

CIV.

Neq; culpa eſt in facultate hominum, quaſi ad gratiam ſe
applicare poſſint, ſed nolint: verùm in contemptu verbi & medio-
rum æternæ ſalutis, ſine quibus ordinariâ ratione converti neque-
unt. Non enim ſufficit, quod verbum prædicatur & in eo gratia
omnibus offertur: oportet & auditum accedere, per quem Deus
fidem largitur *Rom. 10.* Qui verò hoc medium negligunt, hi opera-
tionem Spiritus ſancti impediunt, & converſionem ſuam inter-
vertunt.

CV.

Sic, quod aliqui citius, aliqui tardius convertuntur, itidem
culpa neq; in Deo eſt, neq; in libertate virium humanarum, licet
in utroq; cauſam ponat Bellarm. *lib. 1. de grat. & lib. arbit. cap. 13.* ſed
partim in naturali ſervitute peccati, cui aliqui profundius immerſi
ſunt, *partim* in externâ illa pædagogia, quæ homini poſt lapſum ad-
huc eſt relicta, quæ facit, quod homines circa auditum verbi non
omnes æquè ſint comparati.

CVI.

Aliqui enim libenter & cum deſiderio verbum audiunt, ideo
& facilius convertuntur, quàm cæteri. Eſi enim ipſorum neq; cur-
rere neq; velle converſionem efficit, ſed in ſolidum hoc gratiæ
Dei adſcribendum eſt: dubium tamen non eſt, quin Deus ex me-
ra bonitate, & labori prædicantis, & ſtudio auſcultantis divinitus
benedicat, & per hoc medium fidem ac ſalutem in homine opere-
tur; ſicuti promiſit *Eſa. 55, 11.*

(CVII.)

Alii verò cum tædio audiunt verbum; aut cum errore præ-
concepto, qui unâ concione non statim eradicatur ex animo; aut
pleni curis & desideriis hujus seculi, sub quibus, tanquam sub spi-
nis semen verbi divini suffocatur: quibus omnibus operatio Spi-
ritus Sancti impeditur, ut tam facile, ac in aliis, salutarem suum
effectum consequi non possit, &c.

(CVIII.)

Contra hanc *orthodoxiam* de conversione hominis duo sunt *Antithesis* seu
Adversariorum agmina; unum ex parte Synergistarum; alterum *doctrina* erro-
ex parte Swenckfeldianorum, & hoc in genere complicum Cal- *nea in hoc ca-*
vinianorum, quorum errores paucis attingemus. *pite.*

(CIX.)

Synergistarum error erat, quod homo non quidem initium *Synergista.*
conversionis facere possit, sed quando, Spiritus Sanctus initium fe-
cit per prædicationem verbi, quâ vocamur ad gratiam, tunc ho-
minem è libertate virium suarum Deo occurrere, gratiam ejus an-
tevertere, ad eam se præparare, conversionem adjuvare, & in
continuatione ejus propriis viribus Spiritui Sancto cooperari pos-
se. Hinc tres causas *efficientes*, & ut nonnulli vocabant, *cooperantes*
conversionis statuebant, Spiritum Sanctum, Verbum, & Volunta-
tem hominis.

(CX.)

Sed sponte sua concidit error ex iis, quæ jam de conversione
hominis diximus: ubi omnis omninò vis, etiam minima, adempta
fuit homini. Voluit enim Deus hanc laudem sibi unice relictam,
quod ex mortuis faciat viventes, ex impiis justos: quantum hic hu-
manæ attribuitur facultati, tantum gloriæ divinæ decedit. Idcir-
co Augustinus benè scripsit in Enchirid. cap. 31. *Totum Deo detur,*
qui hominis voluntatem bonam & preparat adjuvandam & adjuvat prepa-
ratam. Nolentem prævenit, ut velit: volentem subsequitur, ne frustra velit.

(CXI.)

Eò magis etiam ab hoc errore alieni esse debemus, quod
Pontificii iisdem ferè verbis conversionis opus inter Deum & ho-
mines partiuntur, Ita enim habet Concil. Tridentin, *sess. 6, cap. 5.*

D

ipsius

Ipsius justificationis exordium in adultis à Deo per Christum Iesum præveniente gratiâ sumendum est, hoc est, ab eius vocatione, qua nullis eorum existentibus meritis vocantur, ut qui per peccata à Deo averti erant, per eius excitantem atq; adjuvantem gratiam ad convertendum se ad suam ipsorum justificationem, eidem gratiæ liberè assentiendo & cooperando disponantur, ita, ut tangente Deo cor hominis per Spiritus Sancti illuminationem, neq; homo ipse nihil omnino agat, inspirationem illam recipiens, quippe, qui illam abjicere potest, neq; tamen sine gratia Dei movere se ad justitiam coram illo liberâ suâ voluntate possit.

CXII.

Neq; verò est, quod objiciant nobis ea Scripturæ dicta, quæ conversionem ab ipso homine requirunt, ut Zach. 1, 2. convertimini ad me 2. Cor. 7. mundemus nos ipsos 2. Tim. 2. Si quis expurgaverit seipsum, erit vas in honorem sanctificatum, &c.

CXIII.

Nam illa dicta loquuntur vel de jam conversis, qui hanc potestatem habent à Deo, ut se à reliquiis peccati emundent, & quotidianâ poenitentia ad Deum se convertant: vel sunt præcepta, quæ nullam virium nostrarum *συνεργειαν* in conversione inferunt; sed ostendunt saltem, quanta imperfectione homo laboret jam post lapsum, & à quo id, quod nobis deest, petere debeamus, juxta illud Augustini, lib. de grat. & lib. arbit. cap. 16. Ideo jubet Deus aliqua, quæ non possumus, ut noverimus, quid ab ipso petere debeamus.

CXIV.

Porro Swenckfeldiani & Calviniani nobis ideo hoc in genere sunt adversi, quia verbo prædicato suam adimunt efficaciam, illudq; in conversione hominis ferè faciunt *ἄεργον*, fingentes, Spiritum Sanctum etiam absq; verbo ordinariè fidem, conversionem & salutem in homine operari.

CXV.

Ita enim scribit Swenckfeldius in volumine Epistolari part. I. epist. 90. fol. 764. Duplex est verbum: internum & externum: verbum internum est filius Dei operans in nobis fidem & salutem: verbum externum, est litera, sonus, vox & concio humana, in qua nulla est Dei virtus inclusa,
vel

vel ad illam alligata, & qua non potest ad cor hominis pertinere, neq; me-
dium est salutis.

CXVI.

Huic succenturiatus est Theodorus Beza, qui *part. 2. Resp. ad Acta Colloq. Mompelg. p. 116.* ita philosophatur: Loquuntur, docent, exhortantur, redarguunt, consolantur ministri verbi, & ideo merentur instrumentorum *συνεργων* appellationem, atq; adeo dicitur Deus illis *συνεργειν*, sed ita, ut ministri verbi & sacramentorum suas habeant actiones distinctas proprias, NEC VILLO MODO cum Spiritus Sancti actione commiscendas, &c.

CXVII.

De Sacramentis idem Beza *pag. 115.* ejusdem scripti idem docet. Non enim patitur ea esse instrumenta, per quæ Spiritus Sanctus Fidem & Salutem in nobis operetur: sed palpabilem errorem vocat, ex lacunis scholasticorum haustum, quando principalis quidem vis Deo, instrumentalis autem Sacramentis tribuitur.

CXVIII.

Quid hoc aliud est, quam negare, verbum & sacramenta esse media & organa conversionis nostræ? & pertinere cor hominis? quod olim Swenckfeldius negabat; & hoc ipso conversionem fingere planè Enthusiasticam, quam Spiritus Sanctus intrinseca virtute, absq; ullo externo organo in nobis operetur?

CXIX.

Id verò negat universa Scriptura, quæ verbum prædicatum vocat sermonem Dei efficacem, penetrabiliorem omni gladio accipiti, & pertinentem usq; ad divisionem animæ ac Spiritus, &c. *Hebr. 4, 12.* ait, nos regenerari per verbum Dei viventis *1. Petr. 1, 23.* vocat ministerium *Διακονίαν* Spiritus Sancti *2. Cor 3, 8.* dicit, per prædicationem fidei dari Spiritum Sanctum *Gal. 3, 14.* testatur, auditores per verbum ministrorum credere *Iob. 17, 20. 1. Cor. 3, 5.*

CXX.

Ad quæ clarissima Scripturæ dicta nihil aliud respondere possunt Adversarii, quam, quod illa dicantur, habitâ sacræ & divinitus ordinatæ *ἁγιωσύης* ratione, quod videlicet Dei Spiritus solus

sua vi intus præstet ea, quæ per vocem hominum declarat, & tum verbis tum adjunctis signis visibilibus significat, ut Beza loquitur l. d. p. 117. Et p. 115. dicit: Quod sermo audientes afficit, non arguit ullam vim aliam ipsis, quæ audiuntur, vocibus inesse, quàm res illas significandi, de quibus dicuntur.

CXXI.

Quod si quis nondum intelligat, quid Beza velit, clarius expressit Joh. Jacobus Grynæus disp. Heidelberg. thes. 6. ubi ad dictum Pauli ex 2. Cor. 3, 6. de ministerio Spiritus vivificantis ita commentatur: Meminerint autem pii, ministerio externo, ejus cobonestandi ergo, phrasi sacramentali effectum ministerii interni hoc Pauli dicto aliisq; similibus tribui.

CXXII.

Hoc ergò volunt Adversarii: quemadmodum in Sacramento Cœnæ panis non est organon illud, per quod offertur corpus Dominicum verè præsens, sed significatur corporis Domini gratia atq; virtus, quæ etiam absq; panis usu nobis confertur: ita verbum prædicatum non est instrumentum Spiritus Sancti, per quod ordinario modo conversionem & salutem operetur, sed significatur saltem id, & declaratur auribus ac oculis, quod Spiritus S. absque verbo intus in corde hominis efficit.

CXXIII.

Eò nimirum rediit tandem res Sacramentaria, ut nihil verè amplius habeat in Theologia sua, sed significativa omnia: significativum verbum, significativa sacramenta, fortè & significativum Deum, & significativam conversionem ad Deum.

CXXIV.

CAP. III.
Consideratio
hominis post
conversionem.
Transeant ergo ista: nos ad ea progredimur, quæ circa hominem post conversionem suam consideranda sunt, ubi quidem prolixiores non erimus, sed omnia, quæ fusè hic dici possent, paucis Aphorismis complectemur.

CXXV.

Est ergò homo jam conversus verè liber, juxta illud Christi: si vos filius liberaverit, verè liberi eritis Ioban. 8, 36. habet enim & intellectum sanum in rebus divinis, & voluntatem obsequentem.

rem Deo, non secundum vetustatem literæ, sed secundum novitatem Spiritus. Rom. 7, 6.

CXXVI.

Illa autem libertas à Deo est: idcirco homo post conversionem liber dicitur, quia à Spiritu sancto liberatus, qui mentem ejus liberavit ab ignorantia veri, & cor à repugnantia recti, qui primus & genuinus libertatis nostræ gradus est, asserens nos ab omni maledictione, in qua nati eramus.

CXXVII.

Hinc colligimus, opera hominis conversi, sive ad scientiam, sive ad conscientiam hominis pertineant, esse à Spiritu DEI, & juxta legem ejus conformata, juxta illud Rom. 8. qui ducuntur Spiritu DEI, hi sunt filii DEI & 2. Corinth. 3. ubi Spiritus Domini ibi libertas.

CXXVIII.

Idcirco vocatur libera servitus & serva libertas: libera servitus, quia non coacte, sed spontaneo Spiritu servitur Deo: serva autem libertas, quia non secundum placitum nostrum, sed juxta præscriptum divinum libertas illa instituitur. Quam in sententiam D. Paulus ad Galatas suas scribit: Vos in libertatem vocati estis, fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carni Galat. 5, 13.

CXXIX.

Est autem Libertas etiam in renatis non undiquaque perfecta: quia caro nondum plenè est subjugata Spiritui, sed resistit adhuc honestis institutis, unde est perpetua lucta inter carnem, & spiritum, quam Paulus describit Gal. 5, 17. & suo proprio monstrat exemplo Rom. 7, 22. & ubi caro impedire non potest honestas actiones, ibi remoratur eas saltem, & languidiores reddit, juxta illud: Lex infirmatur per carnem Rom. 8, 3.

CXXX.

Multum autem differt hæc carnalitas & captivitas ab ea, quæ est in homine non renato. In non renato oritur à peccatis actualibus, quæ faciunt peccati mancipium: in renato est à peccato originali seu fomite illo, qui in renatis est residuus.

Ibi vincitur Spiritus; hic luctatur: ibi mortale, hic veniale peccatum est.

CXXXI.

Hinc est, quod etiam Renati Carnales vocantur, quemadmodum Paulus de se scribit *Rom. 7, 14.* quatenus nimirum sentiunt desideria carnis, quibus tamen Spiritu resistunt; quo sensu Corinthii, quantumvis Renati, carnales appellantur, quia secundum hominem ambulabant, & contentionibus intempestivis indulgebant *1. Cor. 3, 3.*

CXXXII.

Hinc insuper est captivitas illa peccati etiam in renatis, sub quo dicuntur venditi *Rom. 7, 14.* quia nimirum à peccato non possunt esse liberi in hac vita, cui tamen dominium in mortali suo corpore non permittunt ad obediendum ei *Rom. 6, 12.*

CXXXIII.

Talis ergo homo dum resistit operibus carnis, & facit ea, quæ Dei sunt, vocatur *συνεργός θεῷ* *2. Cor. 6, 1.* cooperatur enim Spiritui Sancto, non tamen ex virtute propria, sed Dei, qui fecit ipsum in Christo novam creaturam *2. Cor. 5, 17.* unde Paulus: *non ego laboravi, sed gratia Dei mecum* *1. Cor. 15, 10.*

CXXXIV.

Idcirco opera jam post conversionem à nobis facta, sive in laboribus vocationis, sive in studio pietatis, dicuntur nostra opera, quia sumus vasa Spiritus Sancti & organa salutaria, in quorum infirmitate Dei virtus efficaciter operatur *2. Cor. 12, 9.*

CXXXV.

Sæpe etiam fit, ut Renati vincantur à carne, & labantur in peccata contra conscientiam, quibus contristatur Spiritus, excutitur fides, & gratia Dei, fitque iterum ex filio gratiæ filius iræ, & vir mortis; & nisi pœnitentia sequatur, mancipium gehennæ; quemadmodum tristissima exempla Saulis & Judæ testantur *1. Sam. 16. Ioh. 13.*

CXXXVI.

Ex his omnibus colligimus, hominem etiam conversum conversione opus habere. Unde sunt distincta conversionis genera.

nera. Est enim alia *Lapsorum*, quando ex iis, qui in peccatis nati sunt, fiunt filii Dei, per verbum & sacramentum regenerationis, de quibus Salvator *Ioh. 3, 5. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu non ingredietur regnum caelorum.*

CXXXVII.

Alia est *stantium* seu Renatorum conversio, hoc est, conversionis primae continuatio, quae fit in perpetua illa Lucta Spiritus cum carne, qua adjuvante Spiritus Sancti gratia caro subinde vincitur, de qua scribitur *Eph. 4, 23. renovamini Spiritu mentis vestrae, induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est, &c. Item, is qui in-
ter est homo de die in diem renovatur 2. Cor. 4, 6.*

CXXXVIII.

Alia deniq; *cadentium* est, hoc est, eorum, qui in peccata contra conscientiam lapsi fidem & Spiritum Sanctum excusserunt, quibus per seriam poenitentiam reditus ad Deum pater, juxta illud: *Lavamini, mundi estote, auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis vestris, & si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur, &c. Esa. 1, 16. seqq.*

CXXXIX.

Huic parti sanae doctrinae opponunt se i. Antinomi, & qui inter Anabaptistas Libertini appellantur, qui negant, Legem in Ecclesia renatis proponendam esse, quia Renati regantur a Spiritu Sancto, idcirco non sint sub lege, sed suapte sponte absq; impulsu Legis faciant bona opera: contra quos multum disputavit Lutherus *tom. 7. Germ. Jen. fol. 291. seqq.*

Antithesis seu doctrina erronea in hoc capite, Antinomi.

CXL.

Verum, etiamsi Renati non sint sub lege cogente & maledicente, quo respectu ipsis Lex non est posita, *1. Tim. 1, 9.* non tamen liberi sunt ab obedientia legis; sed debitores appellantur *Rom. cap. 8, 12.* non carni, ut secundum carnem ambulent, sed Spiritui, ut Spiritu facta carnis mortificent.

CXLI.

Sunt enim (ut Lutherus loquitur in disp. de operibus legis & gratiae) *opera gratiae, quae ex fide sunt, Spiritu Sancto movente & regerante voluntatem hominis. Necessè tamen est, eam etiam per verbum & signum*

signum externum, hoc est minis & promissionibus ad moveri & excitari. Ple-
cui enim Deo per ministerium verbi & Sacramentorum Spiritum distribui
& augeri.

CXLII.

Neq; verò hic ulla est coactio ad bonum: Sed manet illud
Apostoli; ubi Spiritus Domini, ibi libertas 2. Corinth. 3, 17. Facit
enim Renatus ex naturâ sua renatâ quod bonum est, non opus ha-
bet externis actibus ex libero arbitrio elicitis; sed intus impellitur
à Spiritu Sancto. Hic verò non per entusiasmos cum ipso agit,
sed per verbum, hoc est, per legem, quæ vocatur doctrina ope-
rum Rom. 3, 27. Unde est illud Lutheri in Psalm. 130. Oportet piorum
etiam exercitia & opera verbo Dei regi: ad hunc usum reliquit Deus legem.

CXLIII.

Pontificii,

Deinde opponunt se hac in parte Pontificii, qui pro perfe-
ctione operum bonorum in conversis acriter pugnant, adeò, ut ho-
mini non modò perfectam Legis impletionem tribuant, sed &
opera insuper, ut ipsi vocant, supererogationis, quæ Deus non
mandavit.

CXLIV.

Cui errori opponimus luctam illam inter carnem & Spiri-
tum in renatis residuam, quæ facit, quod pro remissione peccato-
rum quotidie orant omnes sancti Psal. 32, 6. quo ipso imperfectio-
nem suam fatentur, de qua etiam subinde conqueruntur Eccl. 7, 21.
Prov. 20, 9. Rom. 7, 24. Quamdiu enim vivis, ait Augustinus tract. 41.
in Iohan. peccatum necesse est esse in membris tuis. Ubi autem
peccatum est, ibi non est perfectio, sed transgressio legis. 1 Ioh. 3, 4.

CXLV.

Calviniani.

Tertiò adjungunt se Adversariis sanæ doctrinæ Calviniani, qui
negant, Renatos penitus excidere posse gratia Dei, amittere fidem
& Spiritum Sanctum, quemadmodum Calvinus in Antid. Concil. Trid.
sess. 6. can. 28. habet, non esse impossibile, propositum peccandi
cum

cum fide conjungere. Et *Reza part. 2. Resp. ad Acta colloqu. Mompelg.* pag. 79. scribit, in Davide quamvis adultero ac etiam homicida, aliquid Spiritus Sancti & fidei fuisse servatum, quod aliquandiu sopitum, Dominus tandem rursus excitavit, & pag. 81. hoc thema ex professo tractat. *Similia vide apud Zanchi- um in miscell. & tract. the- ol. lib. 1. c. 7. & h. 7. fol. 140.*

CXLVI.

Sed & hic error facile refutatur expressis dictis, quæ testan- tur, in quibusdam fidem esse *ωεγοναγευ*, qui ad tempus credunt, & tempore tentationis recedunt *Luc. 8, 13.* homicidam non habe- re vitam in se manentem *1. Ioh. 3, 15.* renatos, si secundum carnem vixerint, morituros *Rom. 8, 13. & c.*

CXLVII.

Refutatur 2. exemplis: ita enim de Saule scriptum legimus, quod Spiritus Domini recesserit ab eo *1. Sam. 16, 14.* & David actâ pœnitentia orat, ne Deus auferat Spiritum Sanctum à se *Psal. 51, 13.* credebat itaq; auferri eum posse: & de Galatis scriptum est, quod à gratiâ exciderint *Gal. 5, 4.* de aliis, quod naufragium fidei fece- rint *1. Tim. cap. 2, 19.* quod à fide desciverint *1. Tim. 4, 1.* quod sub- versa quorundam fides fuerit *2. Tim. 2, 18.* quin & de seipso scribit Apostolus, laborandum sibi esse, ne reprobus fiat *1. Cor. 9, 28.*

CXLVIII.

Refutatur 3. gravissimis illis & maximè seriis exhortationi- bus Apostolorum, quibus cautos nos esse volunt, ne qui se stare ex- istimat, cadat *1. Cor. 10, 12.* ne in vacuum accipiant gratiam Dei *2. Cor. 6, 1.* ne Spiritum Sanctum in se ipsis contristant *Eph. 4, 30.* ut initium substantiæ Christi usq; ad finem firmum retineant *Hebr. 3, 14.* ut teneant quod habent, ne quis coronam auferat, *Apoç. 3.* & quæ sunt similia.

CXLIX.

Deniq; in Adversantium ordine occurrunt Novatiani, vere *Novatiani* res hæretici, qui post conversionem lapsi in peccata aditum ad
E pœni-

pœnitentiam planè præcludebant: quia una sit pœnitentia, & post lavacrum non posse misericordiam consequi lapsum. Ad quem errorem incrustandum abutebantur imprimis locis ex Epistola ad Hebr. cap. 6, 4. & cap. 10, 26. quos tamen non de quibusvis delinquentibus, sed de peccantibus in Spiritum Sanctum agere constat: quorum peccatum certâ ratione irremissibile dicitur. *Matth. 12, 32.*

CL.

Sed ut Epiphanii verbis hæc. 59. respondeamus: & ipsi dicimus, unam esse pœnitentiam, & per lavacrum regenerationis hujus fieri salutem: verum non tollimus Dei benignitatem, gnari prædicationis veritatis & misericordie Domini, & nature venia digna; & scientes animæ instabilitatem, carnis debilitatem, sensum humanorum profunditatem. Quoniam nemo sine peccato est purus à sorde, etiamsi non sit dies vitæ ejus in terra. Et perfecta quidem pœnitentia in lavacro est: si vero quis lapsus est, hunc non perdit sancta Dei Ecclesia, dat enim & reversionem, & post pœnitentiam, pœnitentiam, & c.

CLI.

Opponimus insuper huic errori exempla eorum, qui in gravissima scelera lapsi, pœnitentiam egerunt, & veniam impetraverunt: talis fuit David adulter & homicida, Petrus abnegator Christi, Paulus persecutor, Maria Magdalena scortatrix, latro in cruce, Zachæus fur, discipuli Christi, perduelles & ambitiosi: quibus omnibus janua salutis æternæ per pœnitentiam patuit.

CLII.

Rectè itaq; Chrysostomus homil. 1. in Psal. 51. *Si forte peccaveris, ne desperes, sed curras ilicò ad surgendum, ne dicas apud te metipsum: va mihi, va mihi, perii, mœchatus sum, fornicatus sum, homicidium perpetravi. Ne desperes: habes enim salutem repositam, remedium delictorum.*

CLIII.

Et homil. 2. *Nolo mihi dicas, blasphemus sum, nolo dicas, persecutor sum, immundus sum. Habes omnium ostensiones, in quam volueris portum.*

confugito. Vis in novum, vis in veterem? in veteri David, in novo Paulus.
Nolo excusationes mihi afferas, nolo ignaviam tuam mihi pretendas: pecca-
sti, poenitere: millies peccasti, millies poenitere.

CLIV.

Hæc est illa consideratio hominis Ante, In & Post conver-
sionem suam, *ως εν τύπω* instituta. Cætera disputationis actui re-
servantur. Quod restat, Deus, qui facit ex mortuis viventes, sanam
doctrinam in animis nostris obfignet, in ea magis magisq; nos
confirmet; erroribus autem & eorum patronis potenter resistat,
sanabiles convertat, & nobis omnibus quotidie cor contritum,
fidem veram, perseverantiam in bono, & tandem vitam ac
salutem æternam, propter Christum Filium
suum, clementer largiatur,
Amen.

Handwritten text at the top of the page, appearing to be a title or header, possibly starting with "H. 1111".

Main body of handwritten text in a historical script, likely Latin or German, arranged in several lines.

94 A 7578

ULB Halle 3
002 715 147

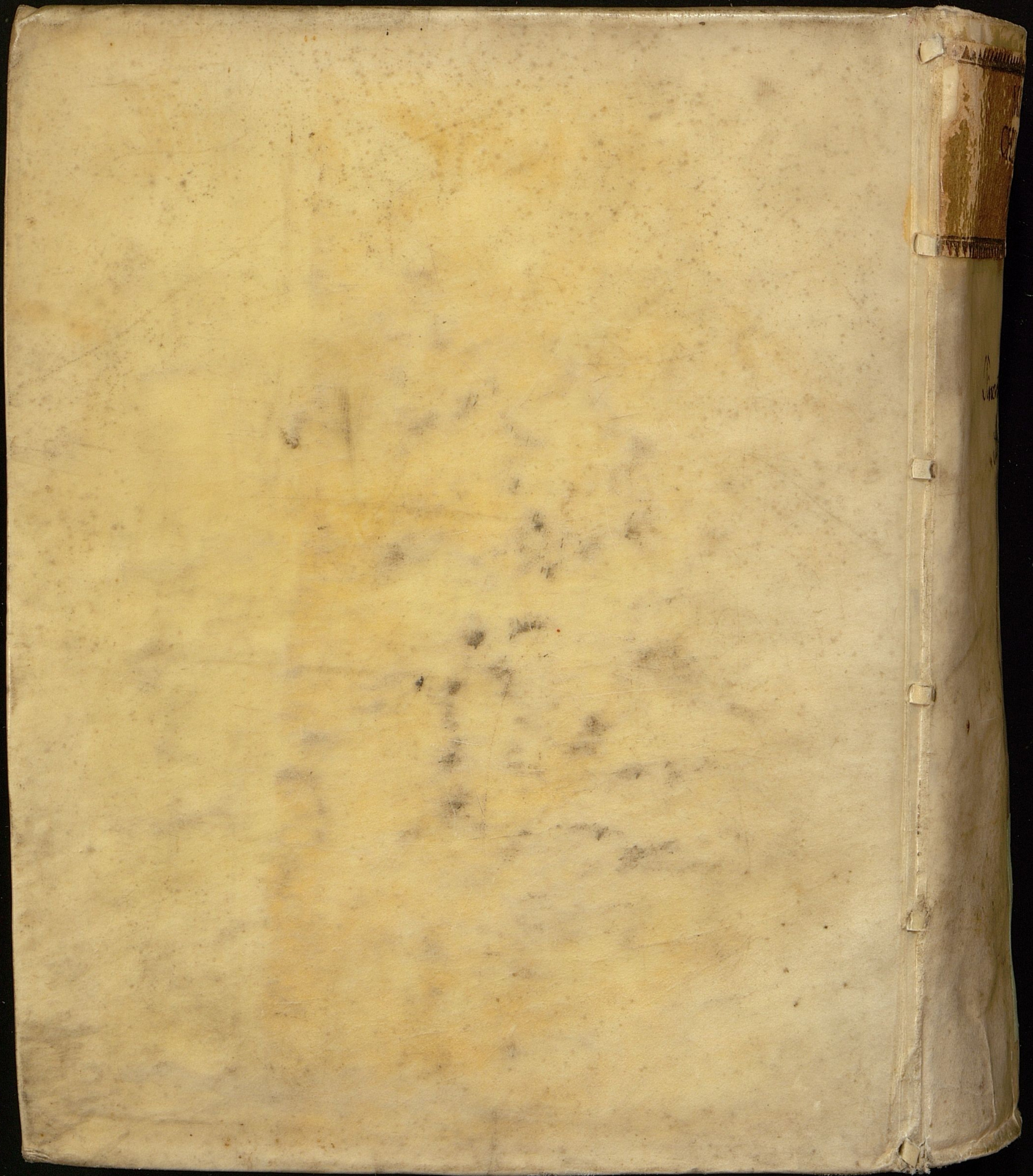
f

sb.

1017

1009

45

DISPUTATIO PUBLICA
De
CONVERSIONE HO-
MINIS AD DEUM,
*De cuius thesibus, adjuvante Spiritus Sancti
gratiâ, in inclyta Academia VVIT-*
TEBERGENSI,
SUB PRÆSIDIO
FRIDERICI BALDUINI,
S. Theol. Doctoris, ac Professoris, Pasto-
ris ibidem & Superintendentis,
Pro Licentiâ consequendi gradum Doctoratus,
Respondebit
M. NICOLAUS HUNNIUS
Marpurgensis, *Ægidii Hunnii p. m. filius,*
Ecclesiæ Eilebergensis Pastor &
Superintendentens.
Addiem 3. & 4. Septemb. horis usitatis.
VVITTEBERGÆ,
Ex officina Iohan. Gormanni
ANNO M. DC. XII.

